№ 97 Յունիսի 11 (23) 1880 Յունիսի 11 (23) № 97

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի կէս տարվանը 6 ռուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Ոգի կիրակի և ազգ օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական մտածումներ։—Ներքին տեսութիւն։ Շերամապահութիւն։ Նամակ Մոկվայից։ Ներքին լուրեր։—Յայտարարութիւններ։ — Բանաստիրական։ Նամակ Գերմանիայից։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱԾՄՈՒՆՔՆԵՐ

Զր նայելով, որ եւրոպական պետութիւնները ներկայացրին թիւրքիային համաձայն զրութիւններ Զէրնոգորիայի հողային հարցի մասին և Հայաստանի բարեկարգումների մասին, այնու ամենայնիւ երևում է որ կոմս Գրէվիլ մեծ յոյս չունի թէ այդ զրութիւնները ներգործութիւն կունենան Բ. Դրան վրա։ Մի հանդիսաւոր ճաշի ժամանակ Գրէվիլ յայտնեց որ չը նայելով թէ պետութիւնների միջանց մէջ եղած խաղաղութիւնը կը պահպանվի, բայց դարձեալ պետութիւնների շահերը արևելեան խնդրի մէջ տարբեր են երևում։ Առաջին գործերի մինիստրը ասելացրեց, որ եթէ ահնարին կը լինի պահպանել պետութիւնների համաձայնութիւնը, այն ժամանակ մեզաւորը Անգլիան չի լինի, որ չաղոդվից ցանկացած ներգործութիւն ունենալ Թիւրքիայի վրա։

Ի հարկէ անգլիական մինիստրութիւնը արեց ինչ որ կարողացաւ արևելեան խնդրի վերաբերութեամբ, և ոչ որ մեղադրել նրան չի համարձակվի, բայց այնու ամենայնիւ լորդ Գրէնվիլի կողմից դա մեծ անտակտութիւն է և մեծ սխալ է յայտնել հրապարակէս յուսահատական մտքեր, երբ գործը դեռ ևս աղողված չէ։

Հէնց որ Կ. Պոլսում կիմանան թէ Գրէնվիլ կոմը ինքն յոյս չունի թէ Եւրոպայի պահանջումները կաղողվեն, Բ. Դուռը աւելի էլ կամակոր կը դառնայ և չի ուզենայ որ և է զիջումներ անել եւրոպական պահանջումներին... Եւ անգլիական մինիստրութեան այդ տեսակ ընթացքը խրախուսիչ չի լինի Գոչէնի համար, որին յանձնված է ճնշում ներգործել Բ. Դրան վրա։

Ամենը հաւատացած էին որ եթէ ընդհանուր եւրոպական համաձայնութիւնը ոչինչ ներգործութիւն չի ունենայ Թիւրքիայի վրա, այն ժամանակ Անգլիան աւելի էլ մեծ եռանդով մենակ կը շարունակէ գործը և մենակ գլուխ կը բերի այն, ինչ որ եւրոպական պետութիւնների հետ համաձայնութեամբ չը կարողացաւ գլուխ բերել։

Բայց ոչ որ չէր սպասում որ առաջին անաջողութիւնից յետոյ, Անգլիան պէտք է յետ կանգնի իր սկսած գործից, ասելով՝ ես աբեցի ինչ որ կարողացայ, այժմ խղճմտանքս մաքուր է, ես ձեռներս լուանում եմ...

Անգլիան եթէ ուզենար, կարող էր այժմ և մենակ ներգործել Թիւրքիայի վրա և անշուշտ բոլոր պետութիւնների համակրութիւնը կը փատակէր իր համարձակ քայլի և արդար պահանջների համար։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ

Գ.

Աւելորդ չեմ համարում վերոգրեալները բովանդակելով ցոյց տալ կարգաւ այն պիտաւոր պայմանները, որոնք շերամատան վրա վնասակար ազդեցութիւն են գործում։ Սրանց վերաբերվում են հետևեալները։

1) Արևի չափազանց տաքութիւնը, որից որդերը խորշում են ցերեկով, իսկ առաւօտեան արևի ճառագայթները նորանց կենդանացնում և զուարթացնում են։

2) Օդի բարձրանութեան խիստ բարձրանալ կամ ցածրանալը։ Ներքսմատան մէջ ջերմութիւնը շարունակ պէտք է լինի ոչ պակաս 15ս-ից և ոչ աւելի 20ս-ից, այսինքն այնքան տաքութիւն, որքան հանելի է մարդուս մարմին։ Ջերմութեան բարձրացնելը առաւել վնասակար է քան ցածրացնելը. շերամները ցրտից այնպէս հեշտ չեն կոտորվում, ինչպէս տաքութիւնից։

3) Ընդմիջանց քամին չափազանց կորստաբեր է որդների համար, թէև շերամատան մէջ օդի թոյլ շարժումը անհրաժեշտ է՝ որդներից և տերևներից արտաշնչվող գազերը և այլ վնասակար արտաշնչութիւնները փչացնելու համար։

4) Սաստիկ որոտմունքը և կայծակը շերամների վրա այն ազդումն են, որ նոքա դադարում են ուտելուց, շատ անգամ դեղնում են և ենթարկվում հիւանդութեան դրամական վիճակը կենարծական ժողովոյ ներկայացնել դիւանի վարիչներ։

45) Գործակատար-խորհրդականաց պաշտօնն է Դիւանի կողմանէ յանձնված պաշտօնները առանձին, կամ դիւանի որոշմամբ անդամի հետ ընկերակցութեամբ կատարել և իրանց գործառնութեան կամ քննութեան արդիւնքը դիւանի տեղեկագրել։

46) Դիւանն իրաւունք չունի՝ առանց կենարծական ժողովոյ հաւանութեանը, մուրճ, դրիչ, մելան, տետր, պահարան, ժողովատեղոյ և նմանակաց ծախք, և այլ սոցա նման առօրեական անհրաժեշտ պիտոյքներէ դուրս որ և է ծախք մտնելու։

47) Սովորական պարագաներում մէջ դիւանը իր պատասխանատուութեամբ որոշումներ կրնայ տալ, բայց պարտի անմիջապէս զուսարերի կենարծական ժողովոյ հաշիւ և բացատրութիւն տալ իր որոշմանց վրայ։

48) Դիւանի որոշումները վաճառական համարելու համար դէթ իր վեց անդամոց հաւանութիւնն անհրաժեշտ է։

49) Եթէ դիւանը իր անդամոց մէջն վրա անվստահ լինի, յետ քննութեան կրնայ անոր հրաժարումը անմիջապէս կենարծական ժողովոյ ներկայացնել։

50) Եթէ դիւանի անդամներէն մին առանց բանաւոր պատճառի և կանխաւ գրաւոր ազդարարութեան յանկարծաբար չորս անգամ դիւանի նիստերէն բացակայ զտնուի, հրամարեալ կ'համարվի։

51) Ընկերութեան վերաբերեալ ամեն տեսակ պաշտօնական գրութիւնը, որք Դիւանէ կը բղխեն, առանց ատենապետի կամ փոխ-ատենապետի և ատենագրի ստորագրութեան և ընկերութեան կնքոյն վաճառական չեն համարվիր։

52) Ընկերութեան երկու կնիքներէն մին մասնաւոր տփի մէջ փակված և դիւանի ամբողջ անդամոց կողմանէ զմուռած գործակատար-խորհրդականաց մէջն քով կը պահի և գործակցին փոխ-ատենապետին քով կը մնայ։

53. Դիւանի անդամ ըլլալու համար, ընտրելի քսան և մէկ տարին լրացուցած ըլլալու է։

Ը. Հասոյթ և ստացուածք։

54. Ընկերութիւնը ընկերաց ամսավճարէն և մասնաւորաց նուէրներէն զատ, նորանոր հասոյթից մէջնցներու կընայ դիմել կենարծ. ժողովոյ որոշմամբ։

55. Ընկերութիւնը իր ամբողջ հասոյթից տարեցին յիսունը իրրև պահեստի դրամագլուխ կը պահէ իր դրամատան մէջ յանուն և ի հաշիւ ընկերութեան և եւրոպական տէրութեանց ապահով արժեթղթով վերադնելով, զորս ոչ ոք առնելու իրաւունք ունի, և մնացեալ յիսունը պատրաստ դրամ պահելով նոյն դրամատան մէջ, ընդ որում չահոյթ հանդերձիւր նպատակին և կարեւոր ծախուց գործ կածէ։

56) Ընկերութիւնը իր որդեգրաց ամեն պէտքերը հոգալու պարտաւորեալ ըլլալով, իր պատրաստի դրամին մէջ որդեգրի մը ուսման չրջանին ամբողջութեան համար վճռուած գումարը մինչև որ հատված չըլլայ, ուրիշ որդեգիր մը ընդունելու չը կրնար ձեռնարկել։

Թ. Ներկայացուցիչք։

57) Ընկերութիւնը ամեն հայրենակ մեծ քաղաքաց մէջ իր ներկայացուցիչներն ունի, առ որս պէտք է դիմեն նոյն քաղաքի ընկերները, իրենց բաժինը վճարելու, անդորրագիրներն ստանալու և առաջարկութիւնները ներկայացնելու համար։

58) Կենարծական ժողովը՝ դիւանի կողմանէ պատրաստած ընտրելեաց եռապատիկ և որքազրելի ցանկի մը մէջէն կընտրէ իր ներկայացուցիչները, որոց թիւն առ նուազն երկուք է մի և նոյն քաղաքի համար։

59) Ներկայացուցիչք՝ իրենց ընտրութիւնն ընդունված օրէն կենարծական ժողովոյ անդամ են, նորա գործառութեանց, իրաւանց և պարտուց կը մասնակցին և պարտին ըստ հանգոյց 8-րդ կամ 15 ռդ, 15, 16, 17-դդ յոգնածոց միայն տրամադրած ընկերական պարտքերը կատարել։

60) Ներկայացուցիչք իրաւունք ունին իրենց գործառնութեան դիւրութեան համար չրջակայ քաղաքաց մէջ ազդակիրարար գործող օժանդակ-գործակատարներ ունենալու, որոց համար ներկայացուցիչք պատասխանատու են։ Ժամանակ ներկայացուցիչք պարտին նոյնպէս ընկեր գրուիր իրենց ընտրութիւնն ընդունած ժամանակ, և իրենց հրամանքներն ու տեղեկութիւնները ներկայացուցիչներէն սպասել և նոցա հետ թղթակցել։

61) Ներկայացուցիչք՝ ընկերութեան առաջարկութիւն մ'ընդունելէ և հաւանութիւն տալէ վերջը՝ պարտին նոյն ընկերոջ յատկութեանց և պայմաններու վրա համառօտ և ճշգրիտ տեղեկագրով մը կենարծական ժողովոյ դիւանին վաճառացնելու ներկայացնել։

62) Ներկայացուցիչք պարտին ընկերաց ամսավճարէն և մասնաւորաց նուէրներէն գոյացած գումարը կամ ընկերութեան դրամատան նոյն քաղաքի մէջ դիւրին յանձներ մտցնելու և կամ ամեն երեք ամիս ուղղակի կենարծական ժողովոյ դիւանին յղել, եթէ նոյն քաղաքի մէջ դրամատան մը չի նշանակված. սակայն եթէ այս միջոցիս հաւաքված գումարը 100 ֆրանկ անցնի, անմիջապէս դրամատան մը մէջ ի չահ ածելու են, որպէս զի եղած չահոյթը փոխադրութեան ծախսերը վճարելով, մայր-գումարին վնաս չը հասնի։

63) Ներկայացուցիչք բարոյապէս պատասխանատու են իրենց գիտողութիւնները, քննութիւնները և ընկերաց առաջարկութիւնները անյապաղ կենարծական ժողովոյ դիւանին յղելու, որպէս զի ընկերութեան գործառնութեանը վնաս չը պատահի։

Ժ. Ճիւղ և ճիւղերու մասնախումբեր։

64) Եթէ որ և է քաղաքի ընկերաց թիւը՝ բացի ներկայացուցչաց, առ նուազն յիսունի հասնի, ընկերութեան մէկ ճիւղը կը համարվի. այն ատեն նոր ճիւղը կազմող յիսուն ընկերք իրաւունք կը սատան կենարծական ժողովոյ ներկայացուցչաց թիւն նոյնպէս թիւ ներկայացուցիչներ ընտրելու, որոնց ընտրութիւնը կը կատարուի ըստ յոդուածի 21-դդ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

41) Գանձապետին պաշտօնն է ընկերաց բաժինները ստանալ ի կենարծատեղին, դրամատան հետ եղած գործողութիւնները կատարել, ընկերութեան եկամտից հոկել և կենարծական ժողովոյ ու դիւանի սահմանեալ իրաւասութեամբ որոշված ծախքերը մատակարարել։

43) Գանձապետը ուղղակի և անհատապէս պատասխանատու ըլլալով կենարծական ժողովոյ, դիւանի, ներկայացուցչաց կամ միւներու մատնախմբաց և այլ և այլ կողմանէ յանուն և ի հաշիւ ընկերութեան իրեն յանձնուած ամեն արժողութեանց համար, պարտի ապահով և պաշտօնապէս վաճառացեալ երաշխաւորութիւն մը տալ իրեն յանձնուած արժողութիւններն անյապաղ ընկերութեան դրամատան յանձներ և 100 ֆրանկէն աւելի ստակ չը պահել իր քովը, ապա թէ ոչ իր թերութեամբ և անզգուշութեամբ հասուցած վնասը ինչ որ ալ ըլլայ, ինքն անձամբ կամ իր երաշխաւորը պարտի տուժել։

43) Գանձապետը, կենարծական ժողովոյ կամ դիւանի որոշած մի ծախքը մատակարարելու հարկաւոր, պարտի ատենապետէ և համարակալ ստորագրեալ և ընկերութեան կնքովը վաճառացեալ արտօնագիր մ'ունենալ. առանց որոյ ըրած ծախքերը ընդունելի չը լինելով, ինքն անձամբ կամ երաշխաւորը պարտի տուժել։

44) Համարակալին պաշտօնն է ելմտից հաշիւները քննել, ատենապետին և ատենագրին հետ անդորրագրերն և արտօնագրերն ստորագրել, ընկերութեան դրամատանն յանձնուած արժողութեան վրայ հոկել և ամեն երեք ամիս ընկերութեան դրամական վիճակը կենարծական ժողովոյ ներկայացնել դիւանէ վաճառեալ։

46) Դիւանի նիստերուն մէջ դիւանի ատենագրի կամ նորա տեղակալի ներկայութեամբ, գրիչ, մելան, տետր, պահարան, ժողովատեղոյ և նմանակաց ծախք, և այլ սոցա նման առօրեական անհրաժեշտ պիտոյքներէ դուրս որ և է ծախք մտնելու։

47) Սովորական պարագաներու մէջ դիւանը իր պատասխանատուութեամբ որոշումներ կրնայ տալ, բայց պարտի անմիջապէս զուսարերի կենարծական ժողովոյ հաշիւ և բացատրութիւն տալ իր որոշմանց վրայ։

48) Դիւանի որոշումները վաճառական համարելու համար դէթ իր վեց անդամոց հաւանութիւնն անհրաժեշտ է։

49) Եթէ դիւանը իր անդամոց միոյն վրա անվստահ լինի, յետ քննութեան կրնայ անոր հրաժարումը անմիջապէս կենարծական ժողովոյ ներկայացնել։

50) Եթէ դիւանի անդամներէն մին առանց բանաւոր պատճառի և կանխաւ գրաւոր ազդարարութեան յանկարծաբար չորս անգամ դիւանի նիստերէն բացակայ զտնուի, հրամարեալ կ'համարվի։

51) Ընկերութեան վերաբերեալ ամեն տեսակ պաշտօնական գրութիւնը, որք Դիւանէ կը բղխեն, առանց ատենապետի կամ փոխ-ատենապետի և ատենագրի ստորագրութեան և ընկերութեան կնքոյն վաճառական չեն համարվիր։

52) Ընկերութեան երկու կնիքներէն մին մասնաւոր տփի մէջ փակված և դիւանի ամբողջ անդամոց կողմանէ զմուռած գործակատար-խորհրդականաց միոյն քով կը պահի և գործակցին փոխ-ատենապետին քով կը մնայ։

53. Դիւանի անդամ ըլլալու համար, ընտրելի քսան և մէկ տարին լրացուցած ըլլալու է։

Ը. Հասոյթ և ստացուածք։

54. Ընկերութիւնը ընկերաց ամսավճարէն և մասնաւորաց նուէրներէն զատ, նորանոր հասոյթից մէջնցներու կընայ դիմել կենարծ. ժողովոյ որոշմամբ։

55. Ընկերութիւնը իր ամբողջ հասոյթից տարեցին յիսունը իրրև պահեստի դրամագլուխ կը պահէ իր դրամատան մէջ յանուն և ի հաշիւ ընկերութեան և եւրոպական տէրութեանց ապահով արժեթղթով վերադնելով, զորս ոչ ոք առնելու իրաւունք ունի, և մնացեալ յիսունը պատրաստ դրամ պահելով նոյն դրամատան մէջ, ընդ որում չահոյթ հանդերձիւր նպատակին և կարեւոր ծախուց գործ կածէ։

56) Ընկերութիւնը իր որդեգրաց ամեն պէտքերը հոգալու պարտաւորեալ ըլլալով, իր պատրաստի դրամին մէջ որդեգրի մը ուսման չրջանին ամբողջութեան համար վճռուած գումարը մինչև որ հատված չըլլայ, ուրիշ որդեգիր մը ընդունելու չը կրնար ձեռնարկել։

Թ. Ներկայացուցիչք։

57) Ընկերութիւնը ամեն հայրենակ մեծ քաղաքաց մէջ իր ներկայացուցիչներն ունի, առ որս պէտք է դիմեն նոյն քաղաքի ընկերները, իրենց բաժինը վճարելու, անդորրագիրներն ստանալու և առաջարկութիւնները ներկայացնելու համար։

58) Կենարծական ժողովը՝ դիւանի կողմանէ պատրաստած ընտրելեաց եռապատիկ և որքազրելի ցանկի մը մէջէն կընտրէ իր ներկայացուցիչները, որոց թիւն առ նուազն երկուք է մի և նոյն քաղաքի համար։

59) Ներկայացուցիչք՝ իրենց ընտրութիւնն ընդունված օրէն կենարծական ժողովոյ անդամ են, նորա գործառութեանց, իրաւանց և պարտուց կը մասնակցին և պարտին ըստ հանգոյց 8-դդ կամ 15 դդ, 15, 16, 17-դդ յոգնածոց միայն տրամադրած ընկերական պարտքերը կատարել։

60) Ներկայացուցիչք իրաւունք ունին իրենց գործառնութեան դիւրութեան համար չրջակայ քաղաքաց մէջ ազդակիրարար գործող օժանդակ-գործակատարներ ունենալու, որոց համար ներկայացուցիչք պատասխանատու են։ Ժամանակ ներկայացուցիչք պարտին նոյնպէս ընկեր գրուիր իրենց ընտրութիւնն ընդունած ժամանակ, և իրենց հրամանքներն ու տեղեկութիւնները ներկայացուցիչներէն սպասել և նոցա հետ թղթակցել։

61) Ներկայացուցիչք՝ ընկերութեան առաջարկութիւն մ'ընդունելէ և հաւանութիւն տալէ վերջը՝ պարտին նոյն ընկերոջ յատկութեանց և պայմաններու վրա համառօտ և ճշգրիտ տեղեկագրով մը կենարծական ժողովոյ դիւանին վաճառացնելու ներկայացնել։

62) Ներկայացուցիչք պարտին ընկերաց ամսավճարէն և մասնաւորաց նուէրներէն գոյացած գումարը կամ ընկերութեան դրամատան նոյն քաղաքի մէջ դիւրին յանձներ մտցնելու և կամ ամեն երեք ամիս ուղղակի կենարծական ժողովոյ դիւանին յղել, եթէ նոյն քաղաքի մէջ դրամատան մը չի նշանակված. սակայն եթէ այս միջոցիս հաւաքված գումարը 100 ֆրանկ անցնի, անմիջապէս դրամատան մը մէջ ի չահ ածելու են, որպէս զի եղած չահոյթը փոխադրութեան ծախսերը վճարելով, մայր-գումարին վնաս չը հասնի։

63) Ներկայացուցիչք բարոյապէս պատասխանատու են իրենց գիտողութիւնները, քննութիւնները և ընկերաց առաջարկութիւնները անյապաղ կենարծական ժողովոյ դիւանին յղելու, որպէս զի ընկերութեան գործառնութեանը վնաս չը պատահի։

Ժ. Ճիւղ և ճիւղերու մասնախումբեր։

64) Եթէ որ և է քաղաքի ընկերաց թիւը՝ բացի ներկայացուցչաց, առ նուազն յիսունի հասնի, ընկերութեան մէկ ճիւղը կը համարվի. այն ատեն նոր ճիւղը կազմող յիսուն ընկերք իրաւունք կը սատան կենարծական ժողովոյ ներկայացուցչաց թիւն նոյնպէս թիւ ներկայացուցիչներ ընտրելու, որոնց ընտրութիւնը կը կատարուի ըստ յոդուածի 21-դդ։

ւանդութիւններ։ Կայծակի վնասակար ազդեցութիւնից ազատ մնալու համար, կայծակարար ամպեր երևալուց պէտք է շերամատան բոլոր դռներն ու լուսամուտները ամուր փակել և ձիրպներ կախել։

5) Օդի աւելի խոնաւութիւնը կամ նորա աւելորդ ցամաքութիւնը շերամների մէջ զանազան սխալներ են պատճառում։ Դէջութիւնը հեռացնելու համար օգտակար է հովհարել շերամատունը և յամախ մաքրել շերամների սեղանները։ Երկրաչափ անձրևների ժամանակ լաւ է շերամատան մէջ երկաթէ վառարան ունենալ, եթէ այդպիսի վառարան չը լինի, այն ժամանակ աւելորդ դէջութիւնը կարելի է հեռացնել կրակարաններով վառած ածուխ, կամ սպիտակիլու չափ տաքացրած ադիւներ դնելով։ Ածուխով կրակարան դնելուց ի հարկէ ուշադրութեան պէտք է առնել՝ որ ածխաշոտ չը պատճառի։ Իսկ ցամաքութիւնը հեռացնելու համար օգտակար է թացացրած չորեր կախել և ջրով լիք ամաններ դնել։ Տարուայ տաք եղանակներում անհրաժեշտ է յատակի վրա ջուր սրսկել ցնցուղով (լէյկա), կամ աւելով։

6) Մախախոտի ծուխը արագ սպանում է որդներին։ Շերամատան օդը առհասարակ պէտք է շարունակ մաքուր և թարմ լինի։ Դրա համար հէնց որ դրսի օդը սենեակի օդից մի փոքր աւելի ցրտելու լինի, հարկաւոր է բանալ շերամատան բոլոր լուսամուտները և վառարանի խողովակները։

7) Շերամատներին վնասակար են մրջիւնները, սարդերը, զանազան գեռուները, ժժեղները, միները, կատուները և թռչունները։ Մրջիւններին և սարդերին պէտք է որոնել ու կոտրել, միների համար հարմար է որոգայթներ պտել, իսկ թռչուններից,ճանճերից և այլ մժեղներից ազատ մնալու համար օգտակար է լուսամուտները բանալուց նորանց մէջ դնել անօսր ցանցերով կամ սպիտակ քսթանով շրջանակներ։ Այդպիսի շրջանակները պաշտպանում են նոյնպէս ընդվզանց քամուց էլ և բոլորովին արգելք չը լինելով լոյսի անցնելուն, որը շերամների համար անհրաժեշտ է, պաշտպանում են արևի սաստիկ տաքութիւնից։

Բայց շերամատների մէջ ամենից առաւել աւերիչ ազդեցութիւններ են գործում շերամի հիւանդութիւնները։

Ներամը ենթակայ է շատ հիւանդութիւնների, որոնցից մեծ մասը տարափոխիկ են։ Բոլոր հիւանդութիւնների պատճառները ճշտապէս քննված չեն, շատերը ժառանգական են, ուստի նորանց պատճառները էնց սերմի մէջն են լինում։ Հիւանդոտ սերմերի զանազանելը սովորել են, միայն նկատված է որ նրանցից դուրս եկած որդները միշտ էլ չեն կոտրվում թէ որ շերամատան օդը մաքուր է, թէ որ նորան առհասարակ խնամ են պահում, թէ որ թթենու տունկը լաւ հողի վրա է բուսնում, կարգին է պահվում և թէ որ առանձին խնամքով շերամներին տալիք տերևների ընտրութիւն են անում։ Եթէ հիւանդութիւնը ժառանգաբար անցնելու էլ լինի, սակայն լաւ սնուցանելուց և օդը մաքուր պահելուց նա միշտ էլ չի զարգանայ։ Բայց վատ խնամատարութիւնից նա ոչ միայն զարգանում է, այլ ծննունդ էլ է առնում և վարակվում է։

Շերամների բոլոր հիւանդութիւնները վարակիչ են ինքն ըստ ինքեան, իսկ հիւանդութիւններով սատված որդների փտելուց գոյացած գազերը առաւել ևս վնասակար են, ուստի բոլոր հիւանդացած որդները անմիջապէս պէտք է դուրս ձգվեն։

Մինչև այժմ շերամների մէջ նկատված հիւանդութիւնները սոքա են.

Դատտինա կամ Պեբրինա,—տարափոխիկ խոտ է և անցնում է ժառանգաբար. վերջին 20—25 տարիներումս պատել է համարեա ամբողջ Եւրոպան և մեծամեծ վնասներ է տուել։ Սորա նշաններն են. որդների ածումը դադարում է, կոկոն չեն հիւսում։ Նորանց մարմնը ծածկվում է սև բծերով, որոնք մեծանում են հետզհետէ։ Կղզիանքը հեղուկ կամ խիստ մածուցիկ է լինում։ Որդները սատկում են երբեմն չորանալով, երբեմն մուգ գոյնի հեղուկ գանգուածի փոխվելով։ Այս հիւանդութեան ենթարկվում են որդները բոլոր հասակներում։ Հիւանդութեան սկիզբը սերմերի մէջն է և առողջ սերմերը հիւանդոտներից կարելի է զանազանել խոշորացոյցի օգնութեամբ։ Պանձանդասպատները (կոկոնների մէջ նոր ձև ստացած որդները, КУКОЛКИ) և թիթեռները նոյնպէս ենթակայ են այդ հիւանդութեան։ Սա նորանով է սկսվում, որ սերմերի, որդների պանձանդասպատների և թիթեռների ներսը փոքրիկ, օտարարոյս կօրնայեան անուանված մարմիններ են զարգանում, որոնք մեծ մասամբ ձուձև են լինում։ Հիւանդութեան զարգանալը կարելի է արգելել կօրնայեան մարմիններ չը պարունակող սերմեր պահելով, հիւանդացած բոլոր որդները հեռացնելով, շերամատան մէջ մաքրութիւն պահելով և մինչև կատարեալ պէս առողջ թիթեռներից սերմ վեր առնելով։

Մուսկարդինա կամ փայտացումն։—Որդները կակղում են, բայց սատկելու վրա կոշտանում են, կարմիր գոյն են ստանում, սատկածները պինդ են և չորանում են իրանց մեծութիւնը չը փոխելով, արտաքուստ նոքա ծածկվում են բորբոսով։ Այս հիւանդութիւնը ևս տարափոխիկ է, բայց բարեխառն կլիմայում այնքան կրօտաբեր չէ, ինչպէս տաք կլիմաներում։ Պատահում է բոլոր հասակներում, բայց առաւել յաճախ 5-րդում։ Պատճառվում է նրանով, որ որդի ներսը փոքրիկ սունկ (բորբոս) է զարգանում, որը բռնում է բոլոր ներքին գործարանները և մարմնու միջով դուրս է բուսնում երեսից բորբոսի խուտի կազմվելով։ Սրա դէմ պէտք է շերամատունը յաճախ հովհարել և մաքուր պահել, պատերը պլնձէ արջասպով (МѢДНЫЙ КУПОРОСЪ) ողողել։

Սպիտակ մահ։—Որդները դադարում են ուտելուց, ձգվում և սատկում են բոլորովին առողջ ձև պահելով։ Պատահում է 5-րդ, երբեմն 4-րդ հասակում։ Պատճառվում է գէշ հեղձուցիչ օդից և վատ արտաշնչութիւններից։ Պէտք է ուշադրութիւն դարձնել որ շերամատան օդը միշտ մաքուր և թարմ լինի, ոչ գէշ, սերմերը զգուշութեամբ պահել, շերամատան բարեխառնութիւնը 20°-ից չը բարձրացնել, զգուշանալ օդի արագ սառելուց և ընդվզանց քամուց, այնպէս էլ որդների շատ խիտ հաւաքվելուց և միշտ թարմ տերև տալ։

Դէրութիւն և դմակ։—Պատճառ են անյայտ պատճառներից։ Առաջինը հանդիպում է 4-րդ և 5-րդ հասակներում։ որդները մինչև գոյն են ստանում, պարարանում են։ Երկրորդը հանդիպում է 5-րդ հասակում։ որդների մարմնի ծայրում ուռոյցք է երևում, որը կոշտանում և արգելք է լինում կղզիանքի դուրս գալուն, որդները դեղնում տկարանում են հեշտութեամբ վայր են ընկնում և սատկում։ Այս հիւանդութեանց ժամանակ պէտք է ուշադիր լինել շերամատան մաքրութեան վրա, տերևները զգուշութեամբ ջոկել և կարգին կերակրել։

Դեղնացաւ։—մորթը ուռչում՝ փքվում է, կեղտոտ-դեղին գոյն է՝ ստանում, թաթերը սրմվում են։ Պատճառ է բնակարանի նեղութիւնը և հասակաւոր որդներին նոքաշաս տերևներով սնուցանելը։ Սպիտակ անգօրութիւն։—որդները թափանցիկ են լինում, հաստանում, բայց դադարում են ուտելուց, նրանց գոյնը պարզ-կարմրի է փոխվում, յետոյ կաթնագոյնի և պանձանդասպատի են փոխվում ուտելց կոկոն հիւսելու։ Պատճառն է կերակրի պակասութիւնը։ Ջրգողութիւն։—որդները փքվում և այնպիսի ձև են ստանում ինչպէս դեղնացաւի ժամանակ, միայն չեն դեղնում, սկզբում փայլում են, բայց յետոյ մժնդաղոյն են դառնում։ Պատճառվում է լափապանց ջերմութիւնից։ Այս երեք հիւանդութիւններն էլ պատահում են 4-րդ և 5-րդ հասակներում։ Սրանց պատճառների հաւանական միջոցներ պէտք է գործ դնել, զգուշաւոր պաշան պահելով մաքրութիւնը և լաւ սնունդը։

Տիֆ։—Որդները լուծում են, նոքա թոյլ դանդաղոտ են լինում, յաճախ սև կղզիանք են արտաթորում։ Պատահում է 5-րդ հասակի վերջերում։ Դոյանում է գէջ եղանակներում՝ սպիտակ խաւով ծածկված տերևներով կերակրելուց։ Պէտք է զգուշարար տերևները ջոկել ու հեռացնել այնպիսիները, որոնք ծածկված են մանրէներ։ Կայծակի վնասակար ազդեցութիւնից ազատ մնալու համար, կայծակարար ամպեր երևալուց պէտք է շերամատան բոլոր դռներն ու լուսամուտները ամուր փակել և ձիրպներ կախել։

5) Օդի աւելի խոնաւութիւնը կամ նորա աւելորդ ցամաքութիւնը շերամների մէջ զանազան սխալներ են պատճառում։ Դէջութիւնը հեռացնելու համար օգտակար է հովհարել շերամատունը և յամախ մաքրել շերամների սեղանները։ Երկրաչափ անձրևների ժամանակ լաւ է շերամատան մէջ երկաթէ վառարան ունենալ, եթէ այդպիսի վառարան չը լինի, այն ժամանակ աւելորդ դէջութիւնը կարելի է հեռացնել կրակարաններով վառած ածուխ, կամ սպիտակիլու չափ տաքացրած ադիւներ դնելով։ Ածուխով կրակարան դնելուց ի հարկէ ուշադրութեան պէտք է առնել՝ որ ածխաշոտ չը պատճառի։ Իսկ ցամաքութիւնը հեռացնելու համար օգտակար է թացացրած չորեր կախել և ջրով լիք ամաններ դնել։ Տարուայ տաք եղանակներում անհրաժեշտ է յատակի վրա ջուր սրսկել ցնցուղով (լէյկա), կամ աւելով։

6) Մախախոտի ծուխը արագ սպանում է որդներին։ Շերամատան օդը առհասարակ պէտք է շարունակ մաքուր և թարմ լինի։ Դրա համար հէնց որ դրսի օդը սենեակի օդից մի փոքր աւելի ցրտելու լինի, հարկաւոր է բանալ շերամատան բոլոր լուսամուտները և վառարանի խողովակները։

7) Շերամատներին վնասակար են մրջիւնները, սարդերը, զանազան գեռուները, ժժեղները, միները, կատուները և թռչունները։ Մրջիւններին և սարդերին պէտք է որոնել ու կոտրել, միների համար հարմար է որոգայթներ պտել, իսկ թռչուններից,ճանճերից և այլ մժեղներից ազատ մնալու համար օգտակար է լուսամուտները բանալուց նորանց մէջ դնել անօսր ցանցերով կամ սպիտակ քսթանով շրջանակներ։ Այդպիսի շրջանակները պաշտպանում են նոյնպէս ընդվզանց քամուց էլ և բոլորովին արգելք չը լինելով լոյսի անցնելուն, որը շերամների համար անհրաժեշտ է,

---

65) Ձիւղերու մասնախումբք, որք կենտրոնական ժողովոյ և ճիւղերու ներկայացուցիչներէն կը բաղկանան, ներկայացուցչոց իրաւունց և պարտուց կը մասնակցին, և իրենց գործառնութեան պաշտօնները իրենց մէջ կը բաշխեն քուէարկութեամբ։

Ժ.Ա. Համարառու մասնաժողով

66) Համարառու մասնաժողովը կը բաղկանայ հինգ անդամներէ, զորս կընտրեն կենտրոնական ժողովն և ներկայացուցչաց կամ ճիւղերու մասնախումբք ըստ յօդուածի 21-րդ

67) Համարառու մասնաժողովոյ պաշտօնն է Դիւանի տարեկան պաշտօնավարութեան հաշիւքննել, ընկերութեան տարեկան գոյութիւնը ապահովել, և իր քննութեան արդիւնքը կենտրոնական ժողովոյ ներկայացնել և ներկայացուցչաց կամ ճիւղերու մասնախմբաց տեղեկագրել ամէն տարուայ սեպտեմբերի 11-ին։

68) Դիւանի անդամ մը համարառու մասնաժողովոյ անդամ չը կրնար ընտրուիլ։

Ժ.Բ. Ընդհանուր կանոն

69) Ընկերք առհասարակ որ անոյշի որ ըլլան փարիզ գտնուած ժամանակին թէ Դիւանի և թէ այլ մասնաժողովոց նիստերուն իրր ունկնդիր ներկայ գտնվելու իրաւունք ունեն, իսկ կենտրոնական ժողովոյ մէջ վիճաբանութեանց և քուէարկութեանց կը մասնակցեն։

70) Կնտրութեանց ժամանակ հրատարեալք վերբնարելի են։

71) Ընկերք իրենց ամսավճարքէն, նուէրէն և առհասարակ ընկերութեան սեպհական ստացուածքէն երբէք բան մը չեն պահանջիլու իրաւունք չունին, թէ ընկեր մնան և թէ իրենց ազատ կամաքը կամ կենտրոնական ժողովոյ վճռովը հրաժարին։

72) Ինչ որ ալ ըլլայ ընկերաց տիրացան ու բամնաց քանակութիւնը, վիճաբանութեանց և քուէարկութեանց մէջ հաւասար ձայն ունին։

73) Դիտմամբ ընկերութեան յանձնարարութեան ու շահուց որ և է մէջոցաս վնասող ընկեր մը, իր ներկայութեամբ կենտրոնական ժողովոյ մէջ ընտրեցեալ ենթարկուելով ընկերակցութենէ կարտաքսուի, այս մասին լիակատար իրաւունք կը վերապահէ կենտրոնական ժողովն իր որոշմանց վրա, որք անդառնալի են։

74) Ընկերք իրենց առաջարկութիւնները գրաւոր պէտք է մատուցանեն Դիւանի, ներկայացուցչաց կամ ճիւղերու մասնախմբոց, կենտրոնական ժողովոյ նստարէն մինչ տասն և հինգ օր առաջ։

75) Ընկերութիւնն ունի իր մետաղեայ, արծաթեայ և ոսկեայ պատուանշանները, որոնցմով կը վարձատրի իր ախոյժ ընկերաց բարոյական ծառայութիւնները։

Ժ.Գ. վերաքննութիւն

76) Կանոնագիրս վերաքննելի է ի 11 սեպտ. 1881, որոյ համար առ նուազն եօթն անդամներէ բաղկացեալ վերաքննիչ մասնաժողով մը կընտրուի, ըստ յօդուածի 21-րդ. սակայն կենտրոնական ժողովը իրաւունք ունի, առանց բան մը պակասեցնելու, նորանոր յօդուածներ աւելցնել անդամց երեք քառորդի հաւանութեամբը, եթէ կարեւորութիւնը տեսնուի մինչ ի վերաքննութիւն։

—

Կանոնագրի ամբողջութիւնը մենք առաջ բերինք այստեղ մեր հասարակութեան այս նոր միմնած ընկերութեան հետ ծանօթացնելու նպատակաւ։ Բայց մի կէտ ևս հարկաւոր է նկատել այստեղ. այդ ընկերութիւնը, ուսանողների խնդիրներով զբաղ մնելով, ամենեին նպատակ չունէ բացառելու իրանից հայ հասարակութեան ոչ-ուսանող մասը։ Հեռու դրանից, նա ընդհակառակը իւր ջանքը դարձած է մեր հասարակութեան ամբողջութեան վրա, որպէս ընկերացողը այդ արդէն նկատած պիտի լինի վերոյիշեալ յօդուածների տրամադրութիւնից։

Որքան մենք աշխատած ենք ընկերութեան նիստերի մէջ մեր կարծիքները պարզապէս յայտնել թէ վաղվա արդէն վերաքննած, և թէ ներկայ կանոնադրութիւնների թէ լաւ և թէ պակասորդ կողմերի մասին, նոյն ջանքով կը խորհինք այստեղ նոյն նիւթի վրա երկրաբանելու, նախ՝ որոշելու ընկերացողը եղբը կարող է այդ կատարել կանոնագրոր իր աչքի առաջ ունենալով, երկրորդ՝ որ կանոնագիրը արդէն ընդունված է և մինչ ի վերաքննութիւն անփոփոխելի է և այդ մինչ սեպտ. 11 ամսի տարվայ, և երրորդ՝ մեր ցանկացած մի քանի փոփոխութիւնները գլխաւորապէս միայն մի կէտին են վերաբերում, և այդ ընկերութեան արդէն յայտնի է։

Երբ սկզբներում դեռ լիովին չեմ, թէ այդպիսի մի ընկերութիւն ուզղակի կերպով իր լաւ նպատակներին հասնելուց զատ, անուղղակի կերպով նա նոյնպէս և աւելի անգամ օգուտներ կարող է տալ ազգային գործին, այդ յիշելով մենք ի նկատի ունէինք բարենպատակ և իսկապէս հայրենասիրական մի փորձ, որին մեր ընկերութիւնը չը զանազանեց ձեռնասուն լինել, երբ կարիքը այդ խստութեամբ մեզնից պահանջելու իրաւունք ունէր։ Մեր ակնարկութիւնը՝ Հայաստանի սովին է վերաբերում։ Ակն յայտնի է, որ այդ օրինակ հրէշաւոր տարաբաղդութեան չափը, սահմանը և նշանակութիւնը, դառը կսկիծը և նորա աղեղորմ գրութիւնը հասկանալու և գնահատելու համար, հարկաւոր է նաև մատուցց, աչքով տեսնել, մարմնով այդ ցաւը քաշել, սրտով զգալ։ Արդ, այդ գրութեան մէջ են մեր ցաւալի հայրենակիցները. բայց որքան և մեծ լինէր այդ ցաւալի գրութիւնը, աղաչվելու միայն միջոցը այսպիսի հանգամանքներում՝ սեպհական օգնութիւնն է։ Ցաւալը կարող է համակել թշուառներին, բայց հարկ թէ նաև ոչ ոքան զգայուն սիրտ ունենար, որ նոցա համար իրան զոհ բերէ։ Հայաստանի գլխաց—Եւրոպան է այդ ցաւալը. որքան խիստ կարող ենք լինել մեր հայրենակիցների դէմ՝ պարտաճանաչութեան պատգամը նոցա յիշեցնելով, նոյնքան ներողամիտ պիտի լինենք ցաւալի գլխաց, նորա անտարբերութիւնը բնական համարելով։ Ուրեմն բուն նիւթական հարցը դրոշով վերջացան է։ Նիւթականի հանդէպ—քաղաքականը չը կրաւ։ Մեծ գժբաղդութիւնները երբեմն հարցեր են լուծում, որոնց վերջ դնելու համար զարերի աշխատանքը ապարդիւն ձիգ է հանդիսանում։ Խեղճ և թշուառ Լիլանդիան, որի ամբողջ գոյութիւնը 1846 թվի անգութ սովը խաղալիքի վրա դրաւ, այդ նոյն սովին պարտական է այդ երկիրը նաև իր գոնէ ժամանակաւոր վերածնելութեամբը, սարսափ յարուցանելով ամբողջ Եւրոպայում, զրգռելով ամբողջ լուսաւոր աշխարհի հասարակաց կարծիքը անգլիական բարբարոս սիստեմի դէմ, որին ենթարկված էր Իրլանդիայի կառավարութիւնը արդէն երկար ժամանակներէ ի վեր։ Նոյնմանն երևոյթ ահա կրկնվում է մեր օրերով, բայց աւաղ, այս անգամ մեր սիրելի հայրենիքի հետ, որի աղաղակի ձայնը պատաւելով Հայաստանի սահմանները արդէն թնդում է հեռաւոր երկիրներում։ Հայկազեան ուսումնասիրաց ընկերութիւնը բարեբախտ համարեց օգտուել հասարակաց կարծիքի դէպի մեզ համակրելի նշաններով և առաջարկեց մի մասնաժողով կազմել փարիզում գտանվող մի քանի հայերից և մի յորդոր կարդալ ֆրանսիական հասարակութեան, որը երբէք զլացած չէ իւր լուսեան ձգել ողորմելիների գանձանակը, որ երկրում և սա լինէր։ Այդ յորդորը, ստորագրած եօթ անձերից, յուսամ արդէն արտատպված լինի հայկական բոլոր լրագիրներում։ Նա տպված էր փարիզի համարեա բոլոր մեծ լրագիրներում։ Ուշադրութեան արժանի է նաև նկատել, որ մեծագոյն Credit lyonnais հեղինակութիւնը իւր վրա առած է ստորագրութեան արդիւնքները հաւաքել և մասնաժողովի հանձնելու համար իւր նպատակին հասցնել։—Ընթերցողն անշուշտ արդէն յայտնի կը լինի նաև, որ նոյն շարժողութիւնը աւելի մեծ չափով անգամ Անգլիայում սկսված է և այնտեղի մասնաժողովի գլխին կանգնած է, թող թոյլ տուած լինի այս անունը հպարտութեամբ արտասանել, Լոնդոնի lord-mair—քաղաքագլուխը։

Սարապարդ, մայիսի Ա. Ա.

կած լինեն մի որպիսի և իցէ խաւով։

Բայց այս Ն-որդ հասակի վերջերքում կոկոն չինելու յարմար տեղ չը գտնելուց որդիները սղմվում, գեղնում և սատկում են, բայց յաճախ պաճուճապատի են փոխվում առանց կոկոն հիւսելու։

Մի քանի խօսք էլ շերամի սերմ հանելու վերաբերութեամբ։

Որովհետև այս գործողութիւնը ևս մեր ժողովրդի համար բոլորովին անծանօթ չէ, ուստի առանց երկարաբանութեան՝ այստեղ ես ցոյց կը տամ միայն մի քանի գլխաւոր կանոններ, որոնց վրա ուշադրութիւն դարձնելը անհրաժեշտ է։

Սերմացու կոկոնները ընտրելուց պէտք է է նկատի ունենալ՝ որ իգական կոկոնները միշտ աւելի խոշոր, աւելի կոլոլաձև, աւելի բութ և աւելի ծանր են, քան արականները։ Երկու տեսակներին էլ պէտք է հաւասար չափով ընտրել։ Կոկոնները ընտրելուց յետոյ նոքանց պէտք է կտաւով ծածկած սեղանի վրա տարածել և թիթեռներ հանելու համար նրանց միջից նորէն ջոկել միայն այնպիսիներ, որոնք խիստ կատարեալ ձև ունեն։

Աւելի լաւ է՝ եթէ հէնց սնուցանելու սկզբից սերնդացու շերամները՝ առանձին տեղ և առանձին խնամքով սնուցանեն, այն է նրանց աւելի ընդարձակութիւն և աւելի ընտիր սնունդ տան։

Արական կոկոնները առանձին թղթի կամ կաւի վրա պէտք է առնել, իգականները առանձին։

Մթին զոյն ունեցող, գեղնած, թոյլ և բաւականաչափ ազուամազով չը ծածկած թիթեռները պէտք է դէն ձգել։ Առաւել լաւ պէտք է համարել այն արուները, որոնք իգական բաժնի մէջ դուրս կը գան, իսկ արական բաժնում դուրս եկող էգերը թոյլ և անպէտք են։ Մինչ թիթեռների ցամաքելը, 2—3 ժամերի ընթացքում արուները էգերից պէտք է բաժանած լինեն։ Զուգաւորումը պէտք է 6 ժամից պակաս և 10 ժամից աւել չը տևի։ Եթէ զոյգերը 6 ժամ չը լրացած բաժանվելու լինեն, պէտք է նորէն միմեանց մօտեցնել և կամ էգի մօտ նոր արու թիթեռ մօտեցնել։ Արուներին հեռեւակ օրը երկրորդ անգամ կարելի է գործ ածել միայն այն դիպուածում, երբ նոր արուներ չը լինեն դուրս եկած։ Նրանց պէտք է ծակոտկենաւոր խուփերով թղթէ արկղիկների մէջ պահել։ Երրորդ օրում ածած սերմերը լաւ չեն լինում, ուստի թիթեռների մինչ այն օրն էլ պահելը հարկաւոր չէ։

Ցաք և խոնաւ սենեակների մէջ թիթեռների համար աւելի հեշտ է սերմ ածել, քան զով և բոլորովին ցամաք սենեակների մէջ։

Այսուհետ ինձ մնում է կրկին անգամ դառնալ դէպի մեր շերամապահները՝ առաջարկելով նրանց մի հանձնարարութիւն։

Ինչպէս յայտնի է՝ շերամի գլխաւոր կրօտարեր հիւանդութիւնը ժառանգաբար է անցնում, դրա համար էլ շերամապահի ամենագլխաւոր հոգատարութիւնը այն է լինում, որ հիւանդոտ սերմ չը պահէ։ Բայց մերայինը արդէն փորձով գիտեն թէ որքան դժուար է այս բանից զգուշանալը։ Ցնծումը ես մի որ և իցէ անձ որ և իցէ մի օտար երկրից, ով գիտէ ինչ միջոցներով ձեռք ձգած սերմ է բերում և հաղար ու մի երդումներով հաւատացնելով, որ այդ սերմը այս ինչ կամ այն ինչ անունի տեսակից է՝ իր ուզած դներով ծախում է ժողովրդեան վրա։ Ցոյզը Աստուծոյ վրա դրած՝ խեղճ-միամիտ շերամապահը պահում է այն սերմը՝ խնամում մեծացնում է շերամներին, որոնք կոկոն չինելու ժամանակին մօտեցած՝ երևան հանելով ժառանգութեամբ ստացած իրանց պակասաւորութիւնը՝ սկսում են կոտորվել և օգը հանել շերամապահի բոլոր յոյսերը, բոլոր աշխատութիւնը։ դեռ լաւ է եթէ առաջին հասակներում կոտորվէին։ Ահա այս հանգամանքն ուշի առաջ ունենալով ցանկալի էր՝ որ մերոնք իրանք սկսեն պահելու սերմ հանել ինչպէս անում էին առաջ։

Դիտեմ, իմ սիրելի հայրենակիցներ, սրա դէմ դուք ինձ պիտի պատասխանէք, որ «այժմ այդ բանը անիրագործելի է», որ «այդ չի յաջողվիս, բայց հաւատացէք, որ այդ մի մոլոր կարծիք է ձեր մէջ, այդ մի նախապաշարմունք է։ Ինչու դուք պէտք է կարծէք, որ աշխարհիս ով գիտէ ինչ քունչ ու պուճանում մի որ և իցէ բաղդախնդրին այդ բանը կը յաջողի, իսկ ձեզ չը պէտք է յաջողի, որ ի ծննդենէ նուիրած էք այդ գործին։ Ես հաւատացած եմ, որ այդ բանը կը յաջողի ձեզ և անպատճառ կը յաջողի։ Հարկաւոր է միայն մի փոքր աւելի հմտութիւն և աւելի եռանդ ու սոկուռութիւն։

Ես չեմ ասել որ հէնց առաջի անգամից դուք բոլորը ձեր հանած սերմիցը պահէք, հոգ չէ, կարող էք դեռ մի քանի ժամանակ օտար սերմ պահել, իսկ մինչոյն ժամանակ էլ՝ թէկուզ փոքրի համար՝ մի փոքրիկ մաս ձեր հանած սերմից պահեցէք, մինչև որ դուք բոլորովին կը համոզվէք այդ բանի յաջողութեան մէջ։

Ս. Մ.

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՑԻՑ

30 մայիսի

Մայիսը հասաւ իր վախանին։ Հանալաբանական քննութիւնները վերջացան։ Երկու ամիս աւելի սենեակներում փակված ողորմելի նահատակները լոյս աշխարհ դուրս եկան։ Ազատվեցի և ես։ Թոյլ կը տայ ինձ ընթերցողը մի թեթև հայեացք գցել ուսանողական կեանքի այդ տաք մթնոլորի վրա։ Ես ուշադրութիւն եմ դարձնում այդ անենչան հանգամանքի վրա, որովհետև նա պարզ ցոյց է տալիս, որ մի քանի բաների մէջ ուսանողները չատ առաջ չեն գնացել գիմնազիստներից, որ նրանց մէջ զարգացաբար դեռ մնացել է այն երեխայական թեթևութիւնը, որ յատուկ է և մի և նոյն ժամանակը ներելի փոքրիկ աշակերտներին։ Հարկաւոր է չատ մօտիկ ծանօթ լինել ուսանողների հոգեկան զրութեան հետ քննութիւնների ժամանակը, որ հասկանալ, թէ որքան դատարկութիւն, որքան անմիտ ինքնասիրութիւն, որքան զզվելի ֆանֆարոնութիւն է պարունակվում նրա մէջ *)։ Քննութիւնները,—դա կարելի է ասել մի կատաղի որսորդութիւն է թուանշանների յետևից։ Ամեն մեկը ախտատում է լաւ բալլեր ստանալ, և այդ ախտատութիւնը անչորոք ծայրայեղութեան է հասնում։ Դուք կը տեսնէք ախոիկի անհասներ, որոնք կը բաւականանալով փոխարկական կամ կանդիդատական թուանշաններ ստանալով, պրոֆեսսորների երեսը վեր են բերում, կուռում են, սկանդալներ են անում հպարտացնող, զուռզացնող, իդէալական 5-երը ստանալու համար։ Նրանց հարկաւոր է այդ պանծալի թուանշանը նրա համար միայն, որ ամեն տեղ պատահած ժամանակը քննութեան վրա խօսք ընկնելիս մի պատմելիս ինքնասանուտիմամբ լիքը բոլորով յայտնեն բոլորին, թէ ստացել են ամեն առարկաներից «ՐՐՐՐՈՒԼԱՅՈ ՊԱՏԵՐԿՍ»,—այդ է նրանց փափագը, այդ է նրանց փառքն ու բաղդանքը, այդ են նրանց հասարաստական կեանքի ամենաթանկագին բոպէները, այդ է նրանց 'փրացնում, տուզացնում և ստիպում նայել իրանցից ցած բալլեր ունեցողների վրա, ինչպէս ճանճ ու մժեղի վրա... Դուք կը տեսնէք այնպիսի անհասներ, որոնք բարձր թուանշան ստանալուց յետոյ ամեն տեղ, ամեն մի քայլափոխում, ամեն մի պատահող ընկերոջ կը յայտնեն իրանց յաղթութեան լուրը, կը յայտնեն ոչ միայն պատահած իրողութիւնը, այլ նրա պոչից կապելով մի ցնդաբանական առասպել՝ թէ ինչպէս պրոֆէսսորը ապշած էր մնացել նրանց հիանալի պատասխանից, ինչպէս նա պլեդ սեղմել էր նրանց ձեռքերը ամբողջ լսարանի առաջ, և յայտնել էր թէ նա բաղդաւոր է համարում իրան, որ ունի այսպիսի հանճարեղ աշակերտներ, ինչպէս ներկայ եղող ուրիշ պրոֆեսսորները մեկ մեկու յետևից մօտացել են և ձեռք են տուել նրանց, յայտնելով նոյնպէս իրանց սրտի խորին հրճուանքը...և այդ ցնորական պատմութիւնը կրկնվում է անթիւ ու անհամար անգամ, կրկնվում է անամօթաբար, բերնից բերան է ընկնում, ծիծաղելու և ծաղրելու նիւթ դառնում... Դուք կը տեսնէք այնպիսի զառամեալ ուսանողներ, որոնք եթէ պակված լինէին անչուշտ մի քանի թուաներ կուսենային գիմնազիայում,—դուք կը տեսնէք, որ նրանք մի ասելոյդ թուանշանի համար, մի փոքրիկ ПЛЮС՝ի համար հոգի կը տան, կը տանջվեն, կը նահատակվեն, ամեն մի պրոֆեսսորի առանձին կը հաւատացնեն, թէ չատ սիրում են նրա առարկայով պարապել, վերջապէս կը ստանան ցանկացածը, ուրախութիւնից ծուլ ծուլ կը լինեն, Ադամ Ադամի իթի պէս մաղալիս կը տան, կը թափան, կը ցնծան և ամեն անց ու դարձ անողին դանդաղ ու սարդ կանեն, զարկա կը տանեն իրանց պատահած բաղդաւորութեան պատմութիւնը անելով։ Դուք մի նայէք նրանց տարիքի վրա, նրանք կատարեալ երեխայական բընաւորութիւն ունեն, երեխայ են, որովհետև չեն հասկանում թէ ինչպէս նրանց ծաղրում են ընկերները։ Մի և նոյն ժամանակը անկարելի է նրանց մտաւորապէս անգարդացած համարել, անկարելի է, որովհետև նրանք չատ կարդում են, գրում, խօսում,—նրանք խրատում են մինչև անգամ ուրիշներին, որ չաշխատեն երեխայարար թուանշանները յետևից ընկնել, նրանք ծաղրում են այսպիսիներին, երեխայ են անուանում... Այդ սարսափելի հակասութիւնը ամենափառաւոր ապացոյց է ամենաստոր դատարկութեան...

Դուք կը տեսնէք այնպիսի անհասներ, որոնք ամբողջ տարի պարապում են, սովորում, անգիր անում, իսկ քննութեանը բարձր թուանշան ստանալուց յետոյ ձեզ կը հաւատացնեն, երդում կրակը կրնկնեն՝ թէ ընդամենը մէկ անգամ էին կարդացել լեկցիաները։ Ի՞նչ է ուզում դրանով ասել պատուելի ստախօսը,— ի՞նարկէ այն, թէ տեսնէք ես ինչպէս հանճարեղ զլուխ ունեմ, ինչպիսի հրաշալի ընդունակութիւններ են պարունակում այդ հաղուագիւտ գլխի մէջ...Դուք նայեցէք թէ ինչպէս այդ թանգագին գլխի տերը քթի տակ ծիծաղում է իրանից վատ նչանաներ ունեցողների վրա, ինչպէս բեղերը ոլորելով, ձեռքը կողքին դրած աչքերը կուչ անելով բարեհաճում է նայել հասարակ մահկանացուների վրա, հաստատ համոզված լինելով, որ իր և նրանց մէջ մի և նոյն անդունդը կայ, ինչպէս երկնքի և երկրի մէջ։ Նա յիմարաբար համոզված է նոյնպէս, որ բոլոր չրջապատողները երկրպագում են նրան, զարմանում են, նախանձում են, հիանում են նրա բազմատեսակ քանքարների վրա...Ընկերները զզվում են, անհամբերութիւնից յուսահատվում են, երբ որ նա սկսում է իր անգլուխ ու անվերջ, այսմուրքի չափ պատմութիւնը իր հանճարի մասին. Նրանք ախտատում են խօսքը փոխել, բայց նա իր էշն է քշում,—նրա հատ գլխում խոհեմութիւն ասած բառը երբէք տեղ չէ ունեցել...

Դուք կը տեսնէք այնպիսի անհասներ, որոնք քննվելուց 10 րոպէ առաջ դողդողում են, ազազակում են, ողորմի են, լաց են լինում, թէ ոչինչ չը գիտեն, բայց քննվելուց և 5 ստանալուց յետոյ խօսացրու նրանց, տես ինչ զուռնա կը փչեն,—Ը, մեր ազա—հարցնում էք դուք նրանցից մէկին—Լդ ոնց էր, որ ասում էիր ոչինչ չը գիտեմ. լաւ տրաք տրաքալէն պատասխանում էիր։—Ինչու չը պէտք է պատասխանէի, քանի որ հիանալի գիտէի, խօսում է հերոսը առանց կարմրելու։... Դուք ուսերդ վեր էք քաշում և անցկենում... Դուք կը տեսնէք մի ուրիշին, որ քննութիւնից մի որ առաջ ձեզ կը հաւատացնի, երկինք գետինը վրայ կը բերի, թէ դեռ լեկցիաներին ձեռք չէ տուել, ահա հիմայ գնում է, որ սկսի սովորել և յոյս ունի մի որ և է 7—8 ժամվայ մէջ մօտ 30 թերթ վերջացնի։—Լդ խօ դժուար է, ախբեր, էդ ոնց պէտք է անես, հարցնում էք դուք հաստատ իմանալով, որ նա այդ 30 թերթը արդէն վաղուց կուլ է տուել ու մարսել։—Ը՛հ, Աստուած ողորմած է, պատասխանում է նա, և այդ պատասխանով նա կամենում է ասել, թէ դուք նրա վրա մի աչքով մի մարկ տաք, նրա համար 30 թերթ պատրաստելը մի քանի ժամում խաղ ու պար է։—Լ՞ էշդ ես, ախբեր, զոչաթ, Աստուած քեզ քո հոր օջախին բաշխի—ցանկանում էք դուք և հեռանում...

Դուք կը տեսնէք մի այլ անհատ, որ քննվելուց առաջ ձեզ կը հաւատացնի, թէ ոչինչ չը գիտէ, թէ եթէ մի փոքրիկ 3 ստանայ պրոֆեսսորի ձեռքերը կը համբուրի։ Գնում է, քննվում, ստանում 3 և... քիթը կախ յետ դառնում։—Ը՛, բարեկամ, ինչ ես փալանդ չուռ տուել, դու խօ մի 3-ի համար տաք մատաղ կը մորթէիր։—Լ՞հ, ինչ ես ասում, բոլորը չորս ու հինգ ստացան, միայն ես երեք։—Դէ բաւական է էլի, ախբար դու ասում էր ոչինչ չը գիտես։—Мало-ли что! պատասխանում է նա և հոտալով հեռանում...

Դուք կը տեսնէք մի ուրիշին որ քննութեանը բարձր թուանշան ստանալուց յետոյ փոքր ինչ բարկացած է վերադառնում տունս։—Ը՛, ինչ ես ասպել, հարցնում էք դուք, չը լինի ուզում էիր 8 ստանար։ Դա ձեզ կը պատասխանի, թէ անբաւական է նրանով, որ նրանից վատ իմացողներն էլ մի և նոյն բարձր թուանշանն են ստացել...

Շարունակելի արդեօք։ Բաւական է կարծեմ։ Բերած օրինակներս չափազանց գեղեցկախօս են։ Նրանք պարզ ցոյց են տալիս, որ ուսանող երիտասարդութիւնը, նոր մտքերով, վեհ սկզբունքներով, բարձր իդէալներով վառվող սերունդը դեռ չէ թօթափել իրանից գիմնազիայում ձեռք բերած հրեխայական յատկութիւնները։ Ես խրատներ չեմ տալիս, քարոզ չեմ կարդում, այլ մատանի եմ անում այն տխուր երևոյթի վրա, այն ցաւալի իրականութեան վրա, որ մի կողմից հակասութիւն է կազմում ուսանողական կեանքի գեղեցիկ կողմերի հետ։ Թող չը կարծեն իմ այս տողեր կարդացող ընկերները, որ ուսանողութեան այդ թոյլ կողմի վրա յարելիվելով ես ինձ բացատրութիւն եմ համարում... ընդհանուր հոսանքի դէմ դժուար է լողալ...

Ս. Դաղեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մենք միշտ ասել ենք որ մեր ուսումնական բրիգիլները չատ լաւ կանէին եթէ ուշադրութիւն դարձնէին մեր ժողովրդական բժշկների միջոցների վրա և այսպիսով կը հարատևնէին գիտութիւնը։ Օրինակ ուսումնական բժշկներից ոչ ոք չը գիտէ բժշկել սօլիտէր ասված հիւանդութիւնը, այն ինչ մեր ժողովրդական բժշկները չատ միջոցներ ունեն այդ ցաւի դէմ և կատարելապէս բժշկում են այդ ցաւից մի քանի ժամվայ մէջ։ Այժմ, օրինակ, կայ թիֆիլիսում մի ազուեցի հայ, որ չատ աջող կերպով է բժշկում այդ ցաւից։ Խորհուրդ կը տայինք պարոնին ներկայացնել իր գիւտը բժշկական ընկերութիւնին։ Մենք հաւատացած ենք, որ եթէ մեր ուսումնական բժշկները այդքան հպարտ և այդքան ինքնահաւան չը լինէին, չատ բան կարող էին սովորել մեր ժողովրդական բժշկներից։

—

Մի վարժուհի, որ աւարտել է ուման ընթացքը Թիֆլիսի Գայիանեան օրիորդաց դպրոցում, իջեցրում է մեզ յայտնել, որ ցանկանում է մասնաւոր դասեր տալ։ Հայցէի մասին կարելի է տեղեկանալ կենտրոնական գրավաճառանոցում, Արծրունու տանը, Գվորգովի փողոցի վրա։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Ընդհանուր այլարարագրութիւն դասագիրք հայոց դպրոցների համար, առաջին տարի, Նախագիտելիք։ Այդ գրքոյկի հեղինակը պ. Ն. Ամիշեանցն է։ Գիրքը տպված է Թիֆլիսում Յովհաննէս Մարտիրոսեանի տպարանում, Ներկայ 1880 թ։ Դա հրատարակութիւն է Զ. Գրիգորեանցի «Լովկասեան գրավաճառանոց» և ինչքան կարողացանք նկատել վատ չէ կազմած և բաւական լաւ յարմարեցրած է մեր դպրոցների մէջ դասաւանութեան համար։ Գինը 35 կոպ. է, իսկ գումարով առնողներին 20% զիջումն է լինում։

—

Ցանցան քաղաքներից և գիւղերից մենք ստանում ենք բողոքներ, որոնցով յայտնում են տգէտ անկիրթ և մինչև անգամ անբարոյական անձինքների քահանայ ձեռնադրելու մասին։ Այս բողոքները մենք թողնում ենք անտիպ մեր ընթերցողների ուշադրութիւնը չը ձանձրացնելու համար. բայց չը գիտենք, թէ մինչև երբ պէտք է չարունակվեն այս տեսակ անկարգութիւնները։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Երբէք օր ճանապարհին նուէր մանկանց, զրքոյկը, հեղինակութիւն Ա. Գուլակեանցի։—Թիֆլիս 1880 թ. Ա. Մելիք-Շահնազարեանցի տպարանում։ Գրքոյկի գինը 15 կոպէկ է։

—

«Փորձ» մայիսի տետրակը հրատարակվեցաւ։ Այդ տետրակի մէջ յայտնված է որ ամսագրի խմբագիրը արտասահման է գնացել, այդ պատճառով «Փորձ» յունիսի, յուլիսի, օգոստոսի և սեպտեմբերի տետրակները միասին կը հրատարակվեն սեպտեմբեր ամսին։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԻՈՒՆԻ

---

*) Բացառութիւններ ամեն բանի մէջ կան։